

A filmek és az ún. „vadnyugati” regények alapján a legtöbben úgy képzelik, hogy a cowboy szüntelenül lovon ül, éjjel-nappal vágatva nyargalászik és puffogatja revolverét. Kétségtelen, hogy az amerikai Nyugat hőskorában

44 Baktay Ervin

A COWBOYOK ÉLETE A RÉGI COWBOY- DALOK TÜKRÉBEN

– hanglemez-bemutatókkal –

mindez tényleg jelentős része volt a cowboy életének, de igazi szerepe és munkássága nem merül ki az ilyesmiben. S a cowboy munkája manapság is otthonos még az Unió északnyugati és délnyugati vidékein, noha a harcias idők már elmúltak.

A cowboy nemcsak regényes figura, hanem munkájával igen jelentékeny részt vett az amerikai civilizáció kialakításában; úttörő szerepet játszott több mint fél évszázadon át, és Amerika történetében egy hosszú és fontos korszak jelképévé lett. Élete és tevékenysége egész külön világot teremtett. S ennek a világnak a színeit, hangulatát és lendületét híven megőrizték és kifejezik a régi, de ma is élő cowboy-dalok.

Az amerikai rideg állattenyésztés módszerei egészen sajátosak, hasonlóval nem találkozunk Európában, még nálunk Magyarországon sem, pedig a magyar pusztákon helyel-közzel a mai napig fennmaradt rideg pásztorkodás talán még legközelebb áll az amerikai állattenyésztés jellegéhez. Még leginkább a csikós alakja hasonlít a cowboyra, de több köztük az eltérő, mint az egyező vonás. S ezért helytelen a cowboy nevét magyar kifejezéssel pótolni, ahogyan a fordítók regényekben és filmfeliratokban próbálkoznak ezzel, „tehenésznek” vagy pláne „csordásnak” nevezve a cowboyt. Képzeljük csak el a hazai tehenész vagy a falusi csordás típusát és munkásságát – ezt igazán bajos lenne kapcsolatba hozni a cowboyéval!

Hogy igazán megismerkedjünk a cowboy életével és munkájával, röviden vázolnunk kell a történetét is. Amerikába a Mexikót meghódító spanyolok vitték először lovat és szarvasmarhát, s ők alapozták meg a nagyarányú tenyésztést is az Újvilágban. Az Unió mai délnyugati és déli területei egészen a múlt század negyvenes éveinek idejéig Mexikóhoz tartoztak. Spanyol eredetű mexikói nagygazdák kezdték el ezeken az óriási, füves rétségeken és zárt völgyekben oly gazdag területen a rideg állattenyésztést. Egy-egy ilyen gazda a szó szoros értelmében uralkodott a maga rengeteg kiterjedésű birtokán. Felépítette tágas, kényelmes otthonát a terület alkalmas pontján; ez volt a *rancho*, de általában *rancho*-nak nevezték az egész birtokot, a tulajdonosát pedig *rancheronak*. A sok ezer marhából álló gulya őrzését

és az állattartással kapcsolatos sokféle tevékenységet lovas legények, az ún. *vaquerók* látták el. A nagy területen szétszéledő jószágot meg kellett védeni nemcsak a ragadozó vadállatokkal szemben, hanem az elszánt marhalopók és lókötők támadásaival szemben is. Olykor indiánok is lecsaptak a jószágra. A vaquero tehát nemcsak pásztor, hanem lovas harcos is volt. 45 Ez büszke, kemény, önérzetes embereket formált belőlük. Az igazi vaquero büszke volt arra – s ma is az –, hogy ő „cabellero”, és ha alkalmazott volt is, úrnak és szabadnak tekintette magát, aki inkább munkatársa, semmint szolgálja a gazdának. Ez az önérzet kifejezésre jutott öltözékében és felszerelésében is: cifra, ezüst-arany-fonállal hímzett, ezüstpitykével ékesített ruhát, nagy sombrero-kalapot, óriási tarajú, ezüstveretes sarkantyút viselt; lószerszáma, az arab eredetű magas kápájú nyereg szintén cifra és díszes volt, s ilyen maradt mainapig. Természetesen fegyvert is hordott.

A mexikói rancho-birtokok nemcsak Észak-Mexikó hegyvidékén, hanem Texasban, Arizónában, a későbbi Új-Mexikóban, Coloradóban, Nevadában, Californiában, vagyis az egykor Mexikóhoz tartozó területeken is otthonosak voltak. A 19. század elején viszont egyre több brit és más származású európai telepes szivárgott be ezekre a területekre az Unióból. Texasban és másutt ezek az amerikaiak mihamar eltanulták a nagyban való állattenyésztés mexikói módszereit. A gringók – ahogy a mexikóiak az amerikaiakat nevezték – persze a maguk hasonmására formálták át a rancho-gazdálkodást. A ranchót angolosan ranch-nek nevezték, a tulajdonosból rancher, a vaqueróból cowboy lett. De igen sokat átvettek a mexikóitól; nemcsak sok spanyol eredetű szak kifejezés honosodott meg így az amerikai-angol nyelvben az állattenyésztők közt, hanem a cowboy ruházata és felszerelése is erősen hasonlított a vaqueréhoz. A gyakorlatiasabb amerikai szellem ugyan némileg leegyszerűsítette ezeket, de azért a cowboy is megkedvelte és megszokta a színes, cifra holmit, a mutatós lovasszerszámot. Büszkeség és függetlenség dolgában pedig a szabad Amerika fiai még túl is tettek a mexikóiakon. S amikor Texas 1836-ban a maga erejéből kivívta függetlenségét, majd később az Unióhoz csatlakozott, a rancherek és cowboyok az új állam arisztokratái lettek. Ugyanez ment végbe azokon a határterületeken is, amelyek a negyvenes években vívott háborúk eredményeképpen átmentek az Unió birtokába.

Ezeknek a területeknek első amerikai, vagyis Unióbeli telepesei az állattenyésztők voltak. Megszokták, hogy a maguk urai legyenek és senki se parancsoljon nekik. Szavuk törvény volt a nagyobbára lakatlan, puszta területeken. Ez a törvény persze ősi, primitív és kemény volt. A ló- vagy marhalopás főbenjáró bűnnek számított és halállal büntették. A tettenérés

helyszínén felkötötték vagy lelőtték a tolvajt; a bíró és az ítélet végrehajtója az volt, aki a lóköttöt elcsípte. Ez a törvény sok helyütt egészen a múlt század végéig érvényben maradt, akkor is, amikor már a civilizált jogrend első képviselői megjelentek eme vidékek kezdetleges településein.

46 De az állattenyésztő vidék – elsősorban Texas – igazi fénykora az amerikai polgárháborúval kezdődött. Észak Dél ellen vívott négyesztendős, elkeseredett harcában Texas a déliek oldalára állt, és az ottani állattenyésztők látták el a déli Konföderáció hadseregét lóval és élőmarhával. Elképzelhetetlen fellendülés következett, de amikor a háború 1864-ben Észak győzelmével ért véget, a texasi gazdák nem tudtak mit kezdeni a felszaporodott állományukkal. Délen nem lehetett többé eladni a rengeteg jószágot. Közben távolabb északon kiépült az első nagy vasútvonal, keresztül az amerikai kontinensen. A déli gazdák tehát nem tehettek mást, mint hogy jószágukat elvigyék a vasút közelébe, ahol a kereskedők megveszik és vasúton továbbszállítják a marhát vagy lovat; vagy elindultak gulyáikkal, hogy távolabb Nyugaton vagy Északnyugaton, az akkor még betelepítetlen „senkiföldjén” keressenek új, tágas és háborítatlan legelőterületeket.

Ez a korszak emlékezetes maradt Észak-Amerika történelmében. A „Cattle Trail”, azaz a „gulya nyomdokok” korának nevezték el. Több ezer marhából álló nagy gulyákat hajtottak észak vagy északnyugat felé a déli cowboyok, keresztül az akkor még szinte teljesen néptelen füves síkságokon. Valóságos nomád élet, új népvándorlás volt ez. A gulyák kísérői lóháton, a gazda családja, főleg a nők és a gyerekek, ekhós szekereken utaztak. Hosszú hetekig, olykor hónapokig tartott az út. A pusztai vihar, az éjszaka leple alatt elősettenkedő farkasok, vagy a váratlanul lecsapó marhatolvaj-bandák, esetleg egy-egy kóborló indiáncsapat megriasztotta a jószágot, és a félvad gulya veszett rohamban száguldott szerteszét a határtalan pusztán. Még ha nem kellett is rajtaütőkkel harcolni, maga a jószág megfékezése és összetelérése is kegyetlen erőfeszítést jelentett. És ehhez nem volt sok ember: öt-hatezer főnyi gulyát is ritkán kísért húsz-harminc cowboynál több.

De a cowboyok megállták a helyüket. Kemény, félelmet nem ismerő, dolgukat pompásan értő fickók voltak. És a brit eredetű amerikai ember egészséges humora is élt bennük; küzdöttek, verekedtek, dolgoztak erejük utolsó cseppjéig, de nem felejtettek el kacagni. A maguk baján is tudtak nevetni. Ez a minden eshetőséget bátran elfogadó, de mindig derűsen bizakodó szellem jut kifejezésre az egyik legrégebb cowboy-dalban, amely a „gulya nyomdokok” korában keletkezett, és a leghíresebb ösvényről, a Chisholm Trailről szól. A pusztában esténként kigyulladtak a tábortüzek, valamelyik szekérről néhány hangszer is előkerült, és a marcona fickók rázendítettek a nótára:

(1. THE OLD CHISHOLM TRAIL – hanglemezzel)

Ez több mint 70 esztendőös dal, amely vidám humorral festi a cowboy-élet nehézségeit és keserveit, ma is kedvence a cowboyoknak. De a küzdelmes út a gulya-nyomdok mentén komorabb hangulatokat is felidézett. A vándorló gulyák nyomdokán egyre több és több kis halom emelkedett, amelyek fölött átabotában felütött fakeresztek hirdették, hogy egy-egy kemény fickó elérte az ösvény legvégét. Itt született meg a „Haldokló cowboy dala”. A boldogtalan legény arra kéri bajtársait, hogy ne temessék el a magányos pusztában, szűk kis sírba, ahol a farkas üvölt majd fölötte. De hiába kérleli őket – ugyan, mi mást tehetnének? Eltemetik a magányos pusztában, szűk kis sírba és a sír fölött farkas vonyít...

47

(2. THE DYING COWBOY – hanglemezzel)

A gulyák megtették nagy útjukat, elérték Dodge Cityt a vasútvonal mellett, vagy eljutottak a távoli új vidékre, a Sziklás-hegység valamelyik tágas, jól védett völgyébe. Az ösvény viszontagságai véget értek, de azért a cowboy-élet nem vált könnyűvé. S az ilyen életben nagyon érthető, ha a legények kárpótlást kerestek a sok nélkülözésért, a megfeszített munkáért, és életük szakadatlan kockáztatásáért. Mihelyt beterelték a jószágot az új vasútvonal állomása mellett épült nagy karamokba, felvették járandóságukat a gazdától és siettek mulatni! A Nyugat földből kinőtt deszkavárosainak amúgy is ez volt az egyedüli létjogosultságuk: az állattenyésztők szükségleteit és igényeit kellett kielégíteniük. Hasonló városok keletkeztek egyik napról a másikra az új állattenyésztő területeken is, nem csak a vasút mentén. A legények aztán szombat este belovagolhattak a városba egy kicsit szórakozni. A város központjában ott volt a két legfontosabb intézmény: a nagy vegyeskereskedés, ahol tölténytől Stetson-kalapig, patkótól nyeregig, tarka kendőtől fekete szalonkabátig minden kapható volt, amire a puszták fiainak csak kedve szottyannhat; s a mulató, a kocsmával kapcsolatos tánchelyiség és játékbárlang, ahol a legények szívük szerint kimulathatták magukat. Mit bánták ők, ha az ital gyalázatos, a táncosnők kétesek és a játékasztalok hivatásos kezelői hamiskártyások voltak? Mulattak, mulattak féktelenül és a mulatság gyakran végződött verekedéssel és lövöldözéssel. Hiszen a hatlövetű Colt-revolver már a negyvenes évek óta a Nyugat legnélkülözhetetlenebb „munkaeszközévé” vált... De mindez szintén hozzátartozott a szórakozáshoz. Túlfűtött erejű, telivér férfiak világa volt ez, férfiaké, akik megszokták, hogy a halál állandóan árnyékként kísérfje lépteiket. Aztán, ha elúszott a kemény munkával, sok veszély árán megszolgált pénz, és az ital elgyalázta a legényt, akárhány cowboy arra ébredt, hogy nem bír többé megállni a lejtőn. A puszták csavargói és az útonállók többnyire ilyen lezüllött cowboyokból rekrutálódtak.

Persze a szerelem is belejátszott ezekbe a pusztai tragédiákba, amelyeket azonban elpusztíthatatlan őshumor sokszor tragikomédiává festett át, mint a „Jack o’ Diamonds” régi dalában, amelyben a rossz útra tévedt legény elpanaszolja keservét a szerelmének, aki őt megveti, úgyhogy nem
48 marad egyebe, mint a kártya, az ital és a kétes fickók társasága...

(3. JACK O’ DIAMONDS – hanglemez)

A keserűség és a humor elválaszthatatlanul keveredik az ilyesféle cowboy-dalokban. Jellemző és érdekes, hogy nincs egyetlen régi cowboy-dal sem, amely a féktelen dorbézolást dicsőítené. A kemény, kerges, sokszor eldurvult férfiakban a természet romlatlan környezete, amelyben életük javarészét töltötték, érintetlenül hagyott valami tiszta és becsülésre méltó vonást, s a lelkiismeret szava sem némult el bennük. Ez ugyan sokszor csak túl későn szóval meg s a keserű megbánás még a halál küszöbén is mókás ötletekkel vegyül össze, mint abban a dalban, amelyben a fiatal legény, akit egy kocsmai verekezésben lelőttek, arra kéri egyik társát, hogy intse a többieket, ne térjenek arra az útra, amely őt romlásba vitte, de közben arra is gondja van, hogy utolsó szavaival a temetéséről intézkedjék, még pedig ilyenénképpen: „Tizenhat kártyás vigye koporsómat – hat szép lány hordozza szemfedőmet....”

(4. THE COWBOY’S LAMENT – hanglemez)

De a cowboy küzdelmes, nehéz életében csak epizód a zajos mulatozás és a kocsmá. Napjait munkában tölti, és ez a munka egész embert, talpig férfit követel. Mert künn a pusztán, a „range”-en sohasem henyélhet a cowboy. A jószágot nem tartják együtt, hagyják, hadd széledjen szét a pusztán. Éppen ezért vált a nyugati és a délnyugati hegyes vidék az állattenyésztők paradicsomává. Egy-egy óriási kiterjedésű völgyben szertekóborolhat a marha; elég a völgy kijárait szemmel tartani. Ilyen helyeken gerendakunyhók állnak, sokszor húsz-negyven kilométernyire a ranch központjától, és egy-két cowboy tanyázik a külső őrállomáson. A cowboyok általában naponta végignyargalják a ranch területét és ellenőrzik, nincs-e valami baj a félig elvadult jószág körül. Nyáron a nyugaton gyakori feneketlen sárlyukakba belesüppedt állatokat kell kihúzni a dágványból. Veszelmes dolog ez, mert a cowboy lova is beletévedhet az ingoványba. Lasszót kell vetni a vergődő marhára és lóval kivontatni a „quicksand” halálos öleléséből. S ha sikerült megmenteni az elvadult állatot, ez rendszeren azzal hálálja meg, hogy nyomban előreszegezett szarvval rohamozza meg a lovast. Télen a „blizzard” gyilkos hófúvásában kell biztosabb, védettebb helyekre terelni a makrancos vagy félig megfagyott jószágot. Egész éven át ügyelni kell arra is, nem forgat-e „széles

hurkot” valamelyik szomszéd. „Széles hurok” – wide loop –, így nevezik, ha valaki idegen jószágra veti lassóját, vagyis a máséból gyarapítja a maga állatállományát. Ez különösen a még megjelzetlen borjakkal eshet meg; vigyázni kell tehát, hogy a borjakat idejében ellássák a ranch bélyegzőjével. Ez rendszeren a tavaszi összetetereléskor történik. Ez a híres 49 „round up”, a cowboyok munkájának legfárasztóbb része. Olykor tízhús napig is eltart, míg a szétkallódott jószágot csoportonként összeteterelhetik. Az összeteterelés alatt a legények künn táboroznak a pusztán, és a nagy nehezen egybegyűjtött gulyákat lovasok tartják össze, éjjel-nappal felváltva körözve a gulya körül. Így megy ez, amíg minden elsőfű borjút ellátnak jelzéssel, belésütik a tüzes bélyegzővasat. Ősszel újabb nagy összeteterelés következik; most csapják ki a gulyából a kész, eladható állatokat. Az eladandó gulyát sokszor napokig tartó úttal kellett beteretelni a legközelebbi városba, vagy vasúti állomásig. Mindez – és még sok más, mindennapos elvégezni való – nehéz munka, tele veszéllyel, mert a rideg marha nem valami szelíd, jámbor jószág. Az összeteterelés kegyetlenül fárasztó munkáját a cowboyoknak jobban kell bírnia, mint a lovának. Mert egy-egy cowboy úgy hatóránként lovat vált; a ló nem bírná az egész napos hajszát. A rengeteg tartaléklova a „wrangler”, vagyis a csikós tereli össze és hajtja be hajnalban a legelőről, mert éjszakára szabadjára eresztik a spanyol szóval „remudának” nevezett kis ménest. A lovakkal sem könnyű bánni, hiszen ezek is félig vadak, mégis többnyire fiatal fickókra, suhancokra bízzák a „wrangler” munkáját, hiszen az idősebb, gyakorlottabb cowboyokra szükség van a gulya körül. A legnagyobb baj és veszedelem, ha a gulya megbokrosodik és világgá rohan. A megvadult marha keresztültapos mindenben, ami útjába kerül és jaj annak, akinek a lova nem gyorsabb, mint a veszettül száguldó jószág. Pedig a legényeknek a rohanó jószág elé kell vágniuk, hogy lövöldözéssel, kalap vagy esőköpeny-lengetéssel oldalra tereljék az élen vezető barmokat, arra kényszerítve a megvadult gulyát, hogy körben száguldjon, és lassanként kifussa ijedelmét anélkül, hogy szétszéledne. Ilyen „stampede”-ről, azaz a gulya megvadulásáról szól a „Little Joe the Wrangler” című dal; a kis Jóska gyerekről, a szegény hontalan árváról, akit a gazda fel fogadott a lovak mellé, s akit a megvadult gulya agyontaposott.

Új Forrás 2021/3 – Baklaj Ervin: A cowboyok élete a régi cowboy-dalok tükrében – hanglemez-bemutatóval

(5. LITTLE JOE THE WRANGLER – hanglemez)

Hanem a cowboy nehéz munkája közben is arra gondol ám, hogy ne maradjon örökösen csak fizetett legény, aki havi 40-60 dollárért nap nap után kockáztatja épségét vagy életét. A gazdának, vagy a szomszédos gazdának leányaik is vannak, és ha ez a szomszédság fél- vagy egésznapig lovaglást jelent is, a

fiatalok megismerkednek egymással, annál inkább, mert a pusztán felnőtt leányok maguk is éppúgy megülik a lovat s éppúgy tudnak bánni a jószággal, mint a legények, és részt is vesznek a munkában, ha kedvük tartja. És a szerelmes fiatalok romantikus érzésével, egyidejűleg gyakorlatias célok 50 is felderengenek: megházasodni, és új tanyát, kis ranch-et alapítani, ha kevés jószággal kezdik is a maguk külön életét. S a marcona, kemény cowboy egyszerre gyöngéd, epedő szerelmessé válik, különösen, ha választottja nem viszonozza az érzelmeit. S ilyenkor a tábortűz mellett vagy a hálólház padján felhangzik a szerelmes cowboy bánatos dala:

(6. COWBOY'S LOVE SONG – hanglemezzel)

De az erőteljes, egészséges fiatal férfi nem kesereg sokáig. Vagy elnyeri a választottját, vagy ha nem, akkor otthagyja a vidéket, és nekivág a messzeségnek. Új táj, új élet, új lehetőségek, új veszedelmek – ez neki való! Vagy új leányt talál, aki hűségesebb a réginél, vagy – megtalálja azt a golyót, amelyre – a klasszikus nyugati kifejezés szerint – „az ő neve van ráírva”. Így énekl az a cowboy is, akit elhagyott a kedvese, s most elindul, hogy Mexikóban próbáljon szerencsét.

(7. FOLLOWING THE COW TRAIL – hanglemezzel)

Különben is, a cowboy nem szeret sokáig egy helyben maradni. vagy ahogyan mondja: megrozsdásodni. A használható, ügyes legény mindenhol találhat munkát; a világ nagy, s a szerencse talán éppen ott, túl a láthatáron várakozik! Könnyen utazik a cowboy; összeszedi kevés cókómókját, batyuba köti és felkötözi vezetéklova hátára, kényesebb holmiját a nyerge mögé köti, nyeregbe száll, és búcsút mond a környéknek. És ha egyszer rászánta magát, akkor már hiába bíztatják, hiába marasztalják – ő már a messzeségbe néz, lelke tele van vidám bizakodással, és új élményeket váró izgalom feszültségével. Akkor már a leány hiába is kérleli, hogy szálljon le a lováról, és üljön le ő mellé, a legény nem áll meg: „Lábam a kengyelben, markomban a kantárszár – Isten veled, szép leány, Isten veled Cheyenne!”

(8. GOOD BYE OLD PAINT – hanglemezzel)

Kóborol, meg-megáll a cowboy, munkát vállal, küszködik, dolgozik, olykor-olykor benyargal a legközelebbi városba egy kis mulatsággért, aztán megint nekifekszik a munkának. És ha a szerencse kedvez, akkor előbb-utóbb megtalálja a maga otthonát, amelyre bevallottan vagy bevallatlanul – mindig vágyakozott. A maga otthonát, valahol a Nyugat egyik szép táján, künn a szabad

természet közepette, távol a zajos, hajzsás városoktól. A „range”-en, ahogyan a szabad pusztát vagy a hegyek ölén elterülő érintetlen tájat nevezik. Mert csak a szabad természetben érzi magát igazán otthon. Így volt ez régen, a Nyugat fénykorában, de így van ez ma is. Mert ha a modern élet elhódította is a cowboy otthonos területének legnagyobb részét, azért 51 vannak még hatalmas vadon területek Északnyugaton és Délnyugaton, ahol még nyargal a cowboy és a föld feldübörög a gulyák patái alatt. És ezeken a tájakon ma is felhangzik csöndes estéken a régi szép dal a pusztai otthonról, ahol az ember szabadon, háborítatlanul élhet, ahol – mint a dal mondja – „ritkán szegi kedvünket barátságtalan sző”, a puszta magányában álló otthonról, amelyet elégedett tulajdonosa „nem cserélné el a világ valamennyi ragyogó városával sem”...

(9. HOME ON THE RANGE – hanglemez)

(Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum Adattára)

